

MARAŞ MİLLİ MÜCADELESİNİN ALBAYRAK GAZETESİ'NE YANSIMALARI*

REFLECTIONS OF MARAŞ NATIONAL STRUGGLE ON ALBAYRAK NEWSPAPER

İsrafil KARATAŞ**

Makale Bilgisi/Article Info: Geliş/Received: 30/10/2024 Düzeltme/Revised: 18/11/2024 Kabul/Accepted: 27/12/2024

Araştırma Makalesi / Research Article

Atf / Cite as: Karataş, İ. (2024). Maraş Millî Mücadelesinin Albayrak Gazetesi'ne Yansımaları. *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 155-172. <https://doi.org/10.52735/bellek.1576452>

ÖZ

Osmanlı devleti, Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılmış ve İtilaf devletleri ile 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi'ni imzalamıştır. Hemen ardından mütarekenin hükümlerine ve Wilson Prensiplerine aykırı olarak İtilaf devletleri tarafından Anadolu coğrafyası işgal edilmeye başlanmıştır. İşgale uğrayan yerlerden biri de stratejik öneme sahip Maraş vilayeti idi. Maraş, önce İngilizler tarafından işgale uğramıştır. İngilizlerden sonra Fransızlarca işgal edilmiştir. İngilizlerin halka iyi davranması sebebiyle Maraş'taki sekiz aylık İngiliz işgal dönemi genel olarak olaysız sona ermiştir. Fakat 31 Ekim 1919 tarihinde başlayan Fransız işgalinin kalıcılığı, bölgede bir Ermeni devletinin kurulma ihtimali ve Ermenilerin Müslüman halka kötü davranması burada Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulmasına neden olmuştur. Bu cemiyete paralel Maraş'ta kurulan kuvâ-yı milliye, Fransızların ve Ermenilerin emellerini gerçekleştirmelerini engellemek adına Maraş halkının da desteğini ardına alarak silahlı bir mücadele başlatmıştır.

Dönemin bazı gazeteleri de bu süreçte Maraş'ın mücadelesine yayınlarıyla destek vermişlerdir. Erzurum'da yayın yapan millî mücadele yanlısı Albayrak Gazetesi, Maraş ile birlikte onun çevresindeki işgalleri yakından takip etmiş ve bu işgallerin haksız olduğunu anlatmaya çalışmıştır. İşgallerin haksız olduğunu anlatmak ve işgalleri sonlandırmak için Batı'ya karşı olabildiğince yumuşak bir dil kullanmıştır. 1789 Fransız İhtilali'nin getirdiği değerlere ve 1918 Wilson Prensiplerine atıfta bulunarak işgallerin sona erdirilmesi gerekliliğinden söz etmiştir. Fransa ile Avrupa'nın açıkladığı hümanist fikirlere rağmen Osmanlı coğrafyasında emperyalist politikalar yürütülmesini Batı'nın bir çelişkisi olarak vasıflandırmıştır. Bunun yanı sıra hem Türklerin hem de Batı milletlerinin dikkatlerini işgallere çekerek uluslararası bir kamuoyu oluşturma gayreti içerisine girmiştir.

Bu çalışmada hedeflenen, Fransızlar tarafından Maraş'ın işgalinin ve kurtuluşunun Albayrak Gazetesi'ne yansımalarını irdelemektir. Ayrıca gazetenin işgal karşısında tutumunu ve bölgede millî direnişin oluşumundaki

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbirini gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

** Dr. Öğr. Gör., Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, israfil.karatas@alanya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4940-9344

katkılarını ortaya koymaktır. Çalışmanın hazırlanmasında ağırlıklı olarak başta Albayrak Gazetesi, telif eserler ve kısmen arşiv belgelerinden istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Maraş, Millî Mücadele, Albayrak Gazetesi, Fransa, Ermeniler

EXTENDED SUMMARY

The Ottoman Empire was defeated in the First World War. As a result, the Armistice of Mondros was signed between the victorious states and the Ottoman Empire on October 30, 1918. Immediately afterwards, in violation of the provisions of the armistice and the Wilson Principles, the victorious states began to occupy the Ottoman geography. One of the strategic points of occupation was the province of Maraş. Maraş was first occupied by the British, along with the surrounding provinces of Ayntab and Urfa. As it was known that the British occupation was temporary and the British treated the people well, this eight-month period passed without incident. With the Syrian Entente signed between Britain and France on September 15, 1919, France ceded its rights in Mosul to Britain and in return left Urfa, Antep and Maraş to France. In accordance with the agreement, the French entered Maraş on October 29, 1919 and took over the city from the British on October 31. The French mostly used Armenians in the occupation. The Armenians' ugly attacks on the people of Maraş from the first day of the occupation led to the beginning of the incidents. Realizing that the aim of the French was to establish an Armenian state in the Çukurova region, including Maraş, the people started to fight by forming militia forces.

During the French occupation period, events such as the Sütçü İmam incident and the Flag incident took place in Maraş. There were battles in the city between the enemy and the Maraş force-militia, which completed its organization. After 22 days of these battles, the French army realized that they could not hold on in Maraş and had to retreat to İslahiye on February 11, 1920. In this respect, Maraş was the first city to be liberated from the enemy by its own means. During the occupation and liberation of Maraş, some press organs closely followed the developments and supported the Muslim people. At the same time, they made a special effort to explain the illegality of the occupation to the whole world. The pro-national struggle Albayrak Newspaper published in Erzurum is only one of these press organs.

Many studies have been conducted on the occupation and defense of Maraş, which constitutes one of the important processes of the War of Independence. However, it is seen that no detailed and specific article has been written on the reflections of this issue on Albayrak Newspaper. There is no doubt that reading the Maraş National Struggle through the press of the period will make important contributions to Turkish history in terms of making sense of the subject. Therefore, the need to prepare such an article was felt. The aim of this study is to examine the reflections of the occupation and liberation of Maraş by the French on Albayrak Newspaper. While doing this, the newspaper's attitude towards the occupation and its role in the formation of national resistance in the region were revealed.

Copyrighted and researched works, especially Albayrak Newspaper, and partially archival documents were used in the preparation of this article. The French occupation period started on October 31, 1919 and ended with the withdrawal of the enemy from the city on February 11, 1920. All issues of Albayrak Newspaper related to this process were scanned and the news and columns about Maraş were analyzed and used in the study. All academic studies on the national struggle of Maraş have been scanned and the works that will be useful to us have played an instrumental role in the emergence of this research. In addition to these sources, archival documents were partially utilized.

This study, which is based on these sources, consists of an introduction, four chapters and a conclusion. In the introduction, it is explained how Maraş and its surroundings were occupied by the British and the French. In the first chapter, the reflections of the first days of the French occupation on the Albayrak newspaper are analyzed. In the second part, again using the Albayrak newspaper, what happened during the period from the Sütçü İmam incident to the beginning of the battles of Maraş and how they were handled by the newspaper were explained. The battles within the city are described in the third part of the study. In the fourth part, the reflections of the Maraş victory in the newspaper are analyzed.

At the end of the research, important findings were reached. In order to keep the public's reaction to the occupations alive, the newspaper followed a publication policy that emphasized the Turkishness of the region and explained the injustice of the occupations in the southern provinces, including Maraş. Special articles were published to raise the morale and courage of the people of Maraş. By explaining the aims of France and Europe to the public, the newspaper warned the public and endeavored to create a national consciousness. The newspaper applied a different method to end the occupation of the region. It tried to draw the attention of European public opinion, especially France, to these occupations and thus aimed to put pressure on the governments of foreign public opinion and intellectuals. Arguing that the occupation of Maraş and its surroundings was in violation of the Mondros Armistice and Wilson's Principles, the newspaper criticized the occupying France and Europe, using a

soft and peaceful language to try to dissuade them from their policies. . The arguments used to dissuade France and Europe from their imperialist policies are also quite interesting. Based on Wilson's Principles and the French Revolution of 1789, *Albayrak* described the Western occupation of the Ottoman geography as a hypocritical policy.

Keywords: Maraş, National Struggle, Albayrak Newspaper, France, Armenians

GİRİŞ

Osmanlı devleti, Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmış ve 30 Ekim 1918 tarihinde 25 maddeden oluşan Mondros Mütarekesi isimli ateşkes sözleşmesini imzalamıştır. Mütarekenin 7. ve 24. maddelerine bakıldığında normal bir silah bırakışması sözleşmesinden ziyade devletin “*kayıtsız şartsız teslim*” edildiği görülmektedir. İmzası bulunan İtilaf devletlerinin gerçek amacı, Osmanlı devletinin geri kalan topraklarını işgal etmektir.¹ Bu manada 7. maddede “*Müttefikler emniyetlerini tehdit edecek vaziyet zuhurunda herhangi sevkulceysi noktasını işgal hakkını haiz olacaklardır*” ifadesi bulunmaktaydı. Diğer yandan 24.madde’de ise, “*Vilâyat-ı sittede iğtişâş zuhurunda mezkûr vilâyetlerin herhangi bir kısmının işgali hakkını itilaf devletleri muhafaza ederler*” hükmü yer almaktaydı.² Mütareke hükümlerine aykırı olarak İtilaf devletlerin Osmanlı coğrafyasına yönelik işgallerinin başlaması hemen gerçekleşmiştir. İngilizler, mütarekenin 7.maddesine dayanarak petrol bakımından zengin yataklarının bulunduğu Musul’u 3 Kasım 1918 tarihinde işgal etmişlerdir. Yine İngiltere, 9 Kasım 1918’de İskenderun’a asker çıkartmıştır.³ Yine mütareke hükümlerine göre Toroslarda müttefiklerin güvenliklerini tehdit edici bir tehlikenin olması durumunda ilgili yerleri işgal etme hakkına sahipti. Böyle bir durum oluşmamasına rağmen bölgedeki Türk birliklerinin çoğunluğu lağvedilmiş ve ardından içerisinde yerli Ermenilerin de bulunduğu bir Fransız taburu Dört Yol’u işgal etmiştir. 17 Aralık 1918’de yine çoğu Ermenilerden meydana getirilmiş 1.500 kişilik Fransız kuvveti, Mersin’i ele geçirmiştir. Akabinde Fransızlar, Tarsus, Adana, Misis ve Pozantı’yı, İngiliz birlikleri de 17 Aralık 1918’de Antep, 22 Şubat 1919’da Maraş ve 24 Mart 1919’da Urfa illerini işgal etmişlerdir.⁴

Türkiye’nin güney bölgesindeki Maraş ilinin İngilizler tarafından işgali, mütareke hükümlerine aykırı olmakla birlikte aynı zamanda Birinci Dünya Savaşı sırasında Ortadoğu bölgesini paylaşmak adına İngiltere ile Fransa arasında imzalanan Ekim 1916 Sykes-Picot anlaşmasına da aykırıydı. Yapılan bu anlaşmaya göre,

“1. Adana, Antakya bölgesi, Suriye kıyıları ve Lübnan Fransa’ya, Musul hariç Irak İngiltere’ye bırakılıyordu. Fransa ve İngiltere kendilerine bırakılan bu bölgelerde istedikleri türde yönetimler kurabilecekti.

2. Suriye’nin diğer bölgeleri ile Musul ve Ürdün’ü kapsayan bir Büyük Arap Krallığı kurulacak, ancak bu Fransız ve İngiliz koruyuculuğu altında bulunacaktı.

3. Filistin’de, Rusya ve diğer müttefikler ile Şerif Hüseyin tarafından kararlaştırılacak, uluslararası bir yönetim kurulacaktı”.⁵

¹ Baskın Oran, “Mondros Silah Bırakışması”, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeleri Yorumlar*, C. I: 1919-1980, Ed. Baskın Oran, 13. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s.110-112.

² Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, C. I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1953, s. 520-521, 524.

³ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe*, 3.basım, Bilgi Yayınevi, Ankara 2008, s. 79-80.

⁴ F. Rezzan Ünalp, “Birinci Dünya Harbi Sonunda Maraş’ın İtilaf Devletlerince İşgali ve Maraş Savunması”, *Gazi Akademik Bakış*, C. 11, S. 22, Yaz 2018, s. 207-208.

⁵ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarihi (1789-1994)*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Dördüncü Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, s. 495.

Dolayısıyla Fransa'nın hakkı olan Maraş'ı İngiltere işgal etmiştir. İngilizlerin bu politika değişikliğinin altında yatan neden, Sykes Picot anlaşmasında Fransızlara Musul üzerinde pay vermek zorunda kalınmasıydı. Maraş ve diğer komşu illeri, Fransızlardan önce işgal ederek bu illeri Fransa'ya karşı pazarlık kozu olarak kullanmak istemiştir. İki ülke arasında 15 Eylül 1919'de yapılacak Suriye İtilafnamesi ile İngiltere, bu hedefine ulaşmıştır.⁶

Mondros Mütarekesi'nin hemen ardından Anadolu'da işgallerine başlayan İngilizler, sırasıyla Musul, İskenderun ve Antep'i 7.maddeyi bahane ederek haksız bir şekilde işgal etmişlerdi. Türk ordusunun bölgeden çekilmesinin ardından yine aynı gerekçelerle 22 Şubat 1919 tarihinde Maraş, İngilizlerce işgal edilmiştir.⁷ İngilizlere karşı işgalden hemen önce tavrı alan Maraşlılar, şehrin işgalini engellemek için Maraş-Narlı arasındaki Aksu köprüsünü yıkmışlar, fakat nehrin üzerine dar bir köprü kuran İngilizler işgal hareketini sürdürmüşlerdir. Şehrin işgali Maraşlı Müslüman halkın hoşuna gitmezken yerli Ermenilerce büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Fransız işgal ordusu, Ermeniler tarafından bando ile karşılanmış ve "Yaşasın İngilizler, Yaşasın Ermeniler, Kahrolsun Türkler" şeklinde sloganlar atmışlardır.⁸

Maraş'ı ilk işgal eden İngiliz birliklerinin çoğunluğu Müslüman Hintli askerlerden ibaretti.⁹ Hemen ardından İngilizler, şehirdeki Amerikan Koleji, Abarabaşı Kilisesi, Ermeni ve Katolik kiliseleriyle Alman Çiftliği binalarına yerleşmişlerdir.¹⁰ Bunun yanı sıra İttihat ve Terakki Partisi'nin binası basılarak partinin bütün belgelerine el konulmuştur.¹¹ Sekiz ay süren İngiliz işgal döneminde Ermenilerin Türklere karşı tahrikleri ön plana çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında tehcire tabi tutulan Maraş Ermenileri, İngilizler tarafından Süleymanlı ve Maraş'a yerleştirilmişlerdir. İngilizlerden destek alan Ermeniler, İngiliz işgali sürecince Türklere karşı yalan, hakaret ve iftiralara başlamışlardır. Özellikle Fransız işgali esnasında bu tür hareketleri daha da hızlanmıştır. Tehcirden dolayı Türklere intikam almak isteyen Ermeniler, kendilerini haksız yere göçe zorladıkları gerekçesiyle bazı Türklere aleyhine hukuk davası açmışlardır. Ermenilerin artarak devam eden "şımarıklıkları" karşısında İngilizler, bölgedeki Türklere ayaklanabileceğini düşünerek tedbirler alma yoluna gitmişlerdir.¹² Alınan tedbirler sayesinde İngiliz işgali dönemi "görelî" olaysız ve sakin geçmiştir.¹³

İngiltere ile Fransa arasında imzalanan 15 Eylül 1919 tarihli Suriye İtilafnamesi ile Fransa Musul'daki haklarını İngiltere'ye devrederken bunun karşılığında Urfa, Antep ve Maraş'ı Fransa'ya bırakmıştır.¹⁴ Anlaşma gereği 29 Ekim 1919 tarihinde Maraş'a giren Fransızlar, 30 Ekim'de şehri İngilizlerden teslim aldılar.¹⁵ 15 Ekim 1919 tarihinden itibaren

⁶ İsrail Kurtcephe ve Aydın Beden, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, 5.Baskı, Eğitim Yayınevi, Konya 2015, s. 213.

⁷ Yaşar Akbıyık, *Millî Mücadelede Güney Cephesi Maraş*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999, s. 5-6.

⁸ *Türk İstiklal Harbi, Güney Cephesi*, IV. Cilt, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2009, s. 55-56.

⁹ Yaşar Arslanyürek, "İngilizlerin Maraş'ı İşgali", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 17 (Millî Mücadele'nin 100. Yılında Kahramanmaraş), 2020, s. 22-23.

¹⁰ *Türk İstiklal Harbi, Güney Cephesi*, s. 56.

¹¹ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)*, Dahiliye Şifre Kalemi Evrakı (DH. ŞFR), Yer Bilgisi: 97/169, (1337 c 14/15.02.1919).

¹² Y. Akbıyık, *Millî Mücadelede...*, s. 10-13; *Türk İstiklal Harbi, Güney Cephesi*, s. 56.

¹³ Mustafa Sıtkı Bilgin, "İngiliz İşgali Döneminde Maraş'ta Türk-Ermeni İlişkileri", *Millî Direnişten İstiklal Harbi'nin İlk Zaferine Maraş'ın Kurtuluşunun 100. Yılı*, Ed. Nejla Günay-Hüseyin Tosun, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2021, s. 285-287.

¹⁴ Orhan Doğan, "İngiliz ve Fransız İşgali Altındaki Maraş'ın Kurtuluş Mücadelesi (Önemli Olaylar/Öne Çıkan İsimler)", *Maraş Tarihi ve Sanatı Üzerine*, Ed. Mehmet Özkarcı vd., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Yayınları, Kahramanmaraş 2008, s. 252.

¹⁵ F. Rezzan Ünalp, "Sivas Kongresi ve Suriye İtilafnamesi Kararları Ekseninde Maraş'ın Kurtuluşu Üzerine Bir Değerlendirme", *Millî Direnişten İstiklal Harbi'nin İlk Zaferine Maraş'ın Kurtuluşunun 100. Yılı*, Ed. Nejla Günay-Hüseyin Tosun, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2021, s. 107.

İngilizlerin Maraş'ı Fransızlara teslim edeceği söylentisi hem Müslüman yöre halkını hem de Sivas'taki Heyeti Temsiliye'yi telaşa düşürmüştür. Bölgede yaşayan Ermenilerin öteden beri Fransa ile yakın ilişkilere sahip olması, dolayısıyla Ermenilerin Fransızlar üzerinde etkili olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmiş ve bu durum Maraş'taki Müslümanları telaşlandırmıştır. Öte yandan Güney'deki gelişmeleri yakından takip etmek amacıyla Sivas'tan Elbistan'a gelen 3. Kolordu Kumandanı Kurmay Albay Selahattin Bey, Sivas'taki vekiline verdiği talimatta bölgeye Fransız kuvvetleri gelmeden önce milli bir direniş teşkilatının kurulmasını ve 3. Kolordu'nun milli direnişleri desteklemesini istemekteydi. XIII. Kolordu Komutanlığı'nın Dahiliye Nezareti'ne çektiği bir telgrafta ise, Fransız işgalinin kuzeye doğru genişleyebileceğinden söz edilmekte ve tedbir olarak Elbistan'da III. Kolordu'dan bir kuvvetin bulundurulması talep edilmekteydi.¹⁶ Bütün bu argümanların bir araya gelmesi neticesinde Fransız işgalinin daha ilk günlerinden itibaren milli direniş örgütlerinin kurulması için itici bir güç oluşturduğu söylenebilir.

Fransız işgaline karşı ilk milli direniş örgütlenme çağrısı, Maraş'ın ileri gelenlerinden Doktor Mustafa Bey tarafından yapılmıştır. İşgalden sadece birkaç gün önce yapılan çağrıda Ermenilerin Adana'da Müslümanlara yaptığı işkencenin Maraş'ta da gerçekleştirileceğinden söz ederek halkı teşkilatlanmaya ve düşmana karşı koymaya davet etmiştir. Direniş çağrısı karşılık bulmuş ve işgalden önce 28 Ekim 1919 tarihinde Doktor Mustafa Bey ile birlikte bazı Maraş'ın ileri gelenleri güvenli bir yer olan Elbistan'a gelmişler ve örgütlenmenin sağlanması, silah ve cephanenin toplanması için mücadeleye başlamışlardır. 29 Ekim 1919 tarihinde ise, Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyet, Elbistan'da kurulmuş ve bu teşkilat ilerleyen aylarda Maraş'ın tamamına yayılmıştır.¹⁷ İki aylık bir çalışmanın sonunda Elbistan, Pazarcık ve Göksun teşkilatları kurulabilmiştir.¹⁸ Bu arada Heyeti Temsiliye'nin de Maraş'ın önemine izafeten Maraş ile özel ilgilenmiş ve şehri inzibat ve hareket açısından III. Kolordu'ya, Maraş Mutasarrıflığı dahilindeki Maraş, Pazarcık ve Elbistan'ı idare açısından Sivas'a bağlamıştır.¹⁹ Heyeti Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından ordudan istifa ettirilmiş olan subaylardan Yüzbaşı Selim Bey (Yörük Selim) ve Yüzbaşı Asaf Bey (Kılıç Ali) de bölgenin teşkilatlandırılması için görevlendirilmişlerdir.²⁰

Maraş başta olmak üzere güney bölgesindeki işgallere karşı sessiz kalmayan ve milli direniş destekleyen bazı yerel gazeteler de bulunmaktaydı. Bunlardan en önemlileri, Erzurum'da yayın faaliyetlerini sürdüren *Albayrak Gazetesi*'ydi. 14 Mart 1913 tarihinde yayın hayatına başlayan gazete, Erzurum'un Ruslar tarafından işgal edildiği tarihe kadar (11 Nisan 1915) yayın hayatını sürdürmüş ve neticede 93 sayı çıkartabilmiştir. Bunlardan sadece 2 sayısı günümüze ulaşabilmiştir. Bu dönemdeki yayınlarında Türkçülüğün savunuculuğunu yapan bir politika takip etmiştir.²¹ Rus işgalinden sonra, 5 Mart 1919 tarihinde, ikinci yayın dönemine

¹⁶ Nejla Günay, "Millî Mücadele'nin İlk Zaferi: Maraş Milli Mücadelesi ve Maraş'ın Kahramanlığı", *Türkiyat Mecmuası*, C. 29, Milli Mücadele Özel Sayısı (2019), s. 51-52.

¹⁷ F. Ünalp, *Birinci Dünya Harbi Sonunda...*, s. 210-211; Ahmet Eyicil, "Maraş'ın Örgütlü Bir Şekilde Savunulması", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2020, C. 17 (Özel Sayı), s. 62-65. Elbistan'da kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Sulh Hakimi Ali Rıza Bey ve arkadaşlarının çabaları sonucunda meydana gelmiştir. Bir müddet sonra cemiyetin yaptığı çalışmalarla Maraş kuvâ-yı milliyesi kurulmuştur. N. Günay, *Millî Mücadelenin İlk Zaferi...*, s. 54.

¹⁸ F. Ünalp, *Birinci Dünya Harbi Sonunda...*, s. 213.

¹⁹ N. Günay, *Maraş'ın Millî Mücadelesi...*, s. 27

²⁰ F. Ünalp, *Birinci Dünya Harbi Sonunda...*, s. 212.

²¹ Alaattin Uca, "Erzurum'da Millî Mücadele Döneminde Yayınlanan Albayrak Gazetesi'ndeki İlanlar", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 42, 2010, s. 259; Tolga Başak, *Millî Mücadele Günleri'nde Cevat Dursunoğlu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Erzurum 2000, s. 117.

başlayan gazete 14 Şubat 1921 tarihine kadar yayın faaliyetlerini devam ettirmiş ve toplam 131 sayı çıkmıştır. Bunlardan ise sadece 110 tanesi elde mevcuttur.²²

Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin sözcüsü konumunda bulunan *Albayrak* Gazetesi, ikinci yayın döneminde de Türkçü bir politika takip etmiştir. Yayın faaliyetlerini sürdürdüğü Erzurum'un yanı sıra Doğu Anadolu Bölgesi'nin tamamının haklarını savunmuştur. Gazete her sayısına "*Vilayat-ı Şarkiyye Ermenistan olamaz*" sloganı ile çıkmıştır. Elviye-i Selase'de ve Erzurum'da Ermenilerin yaptığı zulümleri dile getirirken aynı zamanda bu süreçte işgale uğramış olan İzmir, Adana, Maraş ve Antep'in sorunlarını da sütunlarına taşıyarak dikkatleri bu bölgelere çekmeye çalışmıştır.²³ Bu anlamda gazete, güney illerinin işgal edilmesinden sonra yani 41. sayısından 78. sayısına kadar başyazıların üst tarafında "*Türk varlığından ayrılık kabul etmeyen vatan bucaklarından: İzmir, Adana, Maraş, Urfa, Ayıntab*" yazısına yer vermek suretiyle bölgedeki haksız işgallere dikkatleri çekmiş, bölge halkını direniş konusunda cesaretlendirmiştir.²⁴ En önemlisi de 41. sayıdan 120. sayıya kadar olan yayınlarında gazetenin başyazarı Süleyman Necati (Güneri)'nin şu şiiri yer almaktaydı: "*Vatan tûbasında mukaddesi bir dal/ Şarki Anadolu İslam ocağı/ Ellere verilmez canan ocağı/ Adana, Urfa'yı unutmak muhal/ Hatırdan çıkar mı Maraş illeri*"²⁵

Millî Mücadele'nin önemli süreçlerinden birini teşkil eden Maraş'ın işgali ve savunması ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Fakat bu konunun *Albayrak* Gazetesi'ne yansımaları üzerine detaylı ve özgün bir akademik çalışma yapılmadığı görülmektedir. Maraş Milli Mücadelesinin dönemin basını üzerinden okumanın konuyu anlamlandırma açısından Türk tarihine önemli katkılar sunacağı da şüphesizdir. Dolayısıyla böyle bir makale hazırlama ihtiyacı hissedilmiştir. Bu çalışmanın amacı, Fransızlar tarafından Maraş'ın işgalinin ve kurtuluşunun *Albayrak* Gazetesine yansımalarını irdelemektedir. Bu yapılırken gazetenin işgal karşısında tutumu ve bölgede milli direnişin oluşumundaki rolü ortaya konulmuştur. Çalışmanın hazırlanmasında ağırlıklı olarak başta basın kaynakları olmak üzere telif eserler ve kısmen arşiv belgelerinden faydalanılmıştır.

1. Fransız İşgalinin İlk Günleri ve Albayrak Gazetesi

İngiltere ile Fransa arasında imzalanan Suriye İtilafnamesi gereği²⁶ 29 Ekim 1919 tarihinde Maraş'a giren Fransızlar, 30 Ekim günü Maraş'ı İngilizlerden teslim aldılar. İşgalci kuvvetlerinin %25'i Fransız olup geri kalanı Cezayirlilerden, özellikle de Ermenilerden oluşmaktaydı.²⁷ Fransız ordusunun çoğunlukla Ermenilerden müteşekkil olması, Türkleri endişeye sevk etmiş ve bölgede bir Ermeni devletinin kurulacağını bir göstergesi olarak algılanmıştır. Şehre giren Fransız bölüğü, yerli Ermeniler tarafından görkemli bir şekilde karşılanmıştır. Şehrin girişi Fransız ve Ermeni bayrakları ile süslenmiştir. Ermeni Transata bandosu ile karşılanmışlardır. Kadınlar evlerin çatılarından işgalcilerin şehre girişini izlerken erkekler de ellerinde bayraklarla sokaklara dökülmüş ve "*Kahrolsun Türkler, Yaşasın Fransızlar ve Ermeniler*" tezahüratlarında bulunmuşlardır.²⁸ İşgalden hemen sonra yerli

²² A. Uca, *Erzurum'da Milli Mücadele...*, s. 259.

²³ Haluk Selvi, *Milli Mücadele'de Erzurum (1918-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2000, s. 48.

²⁴ Bkz. *Albayrak Gazetesi* 41-78 arası sayılar.

²⁵ Bkz. *Albayrak Gazetesi*, 41-120 arası sayılar.

²⁶ BAO, Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Evrakı (DH. KMS), 56-1/42 (1338 M 26/21Ekim 1919).

²⁷ Yalçın Özalp, *Mustafa Kemal ve Milli Mücadele'nin İlk Zaferi*, Kahramanmaraş Belediyesi Kültür Yayınları, Kahramanmaraş 1984, s. 40.

²⁸ Cengiz Gönen, *Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın İlk Kahramanı Maraş*, Lazer Yayınlar, Ankara 2005, s. 96-97.

Ermeniler ve Fransızların Türklere karşı hakaret ve aşağılamaları²⁹ ileride daha büyük olayların çıkacağına birer işaretiydi.

Fransızların Ermenilerle birlikte Maraş'ı işgaline karşı Mustafa Kemal Paşa sert tepki göstermiştir. O, 4 Kasım 1919 tarihinde Heyet-i Temsiliye adına Fransızların gerçekleştirdiği işgalin; İtilaf devletleri temsilcileri, Avrupa ve Amerika efkâr-ı umumiyesi nezdinde protesto edilmesini istemiştir. Ardından bu karar, bütün müdafaa-ı hukuk cemiyetlerine ve belediyelere gönderilmiştir. 6 Kasım 1919 tarihinde ise Heyet-i Temsiliye, Maraş, Antep ve Urfa'nın işgalinin yerel halk ve bölgedeki milli teşkilatlar tarafından protesto edilmesi gerekliliğini mutasarrıflıklara iletmiştir.³⁰ Bu doğrultuda Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinde protesto telgrafları ve mitingleri gerçekleştirilirken³¹ Türk basınında da işgallere karşı tepki yazılarının yoğunluk kazandığı görülmektedir.³² Erzurum'daki Albayrak da işgal aleyhinde yaptığı yayınlarla kamuoyunu uyarmak ve milli bir bilinç oluşturmak adına yayın faaliyetlerine hız vermiştir.

Erzurumlular, Mustafa Kemal Paşa'nın direktifleri ile Maraş'ın işgaline karşı bir protesto hazırlamıştır ve *Albayrak*, bunu 23 Kasım 1919 tarihli sayısında yayınlamıştır. Protesto metninde Suriye İtilafnamesi, "Beş bin senelik kadim bir tarih sahibi bulunan Türkleri" her türlü hak ve hürriyetlerden yoksun bırakmaya çalışan bir anlaşma olarak değerlendirilmiş ve Avrupa ve Amerika'nın bu haksızlık karşısında sessiz kalmaması gerektiği vurgulanmıştır.³³ Bunun öncesinde yine gazete, 2 Kasım 1919'daki 41. sayısında "Türk varlığından ayrılık kabul etmeyen vatan bucaklarından: İzmir, Adana, Maraş, Urfa, Ayıntab" yazısına yer vermek suretiyle bölgedeki haksız işgallere dikkatleri çekmiş ve tepkisini dille getirmiştir.³⁴ En önemlisi de gazete, 2 Kasım gününden yani 41. sayısından 120. sayısına kadar Başyazar Süleyman Necati (Güneri)'nin şu şiirine yer vermek suretiyle işgali unutturmamaya ve milli duyguları canlı tutmaya özen göstermiştir: "Vatan tûbasında mukaddesi bir dal/ Şarki Anadolu İslam ocağı/ Ellere verilmez canan ocağı/ Adana, Urfa'yı unutmak muhal/ Hatırdan çıkar mı Maraş illeri"³⁵

Adana, Maraş, Antep ve Urfa gibi Türk illerinin yapay bazı emrivakilerle başka bir millete teslim edilmek üzere bazı adımların atılmakta olduğunu öne süren *Albayrak*, bu girişimleri üzüntü ile karşıladığının altını çizmiştir. Üzüntüsünü derecesini artıran gelişmenin, bu girişimlerin ardında yer alan devletin Fransa'nın olduğu söylentisidir. Oysa onlar, 1789 Fransız İhtilali'ni gerçekleştirerek hürriyet, hak ve adaletin öncüsü olmuş ve Türklerin kalbinde oldukça büyük saygın bir yer edinmişlerdi. Fransa'nın böyle hukuksuz ve adaletsiz işgalin içerisinde olamayacağını gazete şu sözlerle aktarmıştır:

"Hukuk-ı Beşer Beyannamesiyle beşeriyete yeni bir nur, bir hayat bahşeden necip Fransızların bir asır sonra bu adil ve hak yolundan rücu ile bir milletin hak hürriyet ve istikbalini sarf-ı kuvvetle diğerine vermeğe çalışacağına inanmak bizim için gayr-i mümkündür. Çünkü zikredilen memleketlerimizin nüfusu, lisanı, hürriyeti, tarihi, vaziyet-i ictimaiyesi velhasıl bütün mevcudiyetleriyle Türk oldukları malum ve muhakkak iken bunu kuvvet ve nüfuz-ı siyasi istimaliyle değiştirmek hak ve adaletle hazin bir istihza teşkil eder. Böyle bir vaziyet ve faaliyeti Fransız

²⁹ Y. Özalp, *Mustafa Kemal...*, s. 41-51.

³⁰ Hale Şıvgın, "Mustafa Kemal'in Maraş'ın Kurtuluşu İçin Faaliyetleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Y. 1988, C. 4, S. 11, s. 488.

³¹ Geniş bilgi için bkz. Y. Akbıyık, *Milli Mücadelede...*, s. 82-113.

³² Geniş bilgi için bkz. İsa Kalaycı, "Yerli ve Yabancı Basında Maraş'ın Milli Mücadelesi", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Y. 2020, C. 17 (Milli Mücadele'nin 100. Yılında Kahramanmaraş Özel Sayısı), s. 89-112.

³³ "Talgrafname Sureti", *Albayrak*, 23 Teşrinisani 1919, Sayı: 46, s. 1-2.

³⁴ Bkz. *Albayrak Gazetesi* 41-78 arası sayılar.

³⁵ Bkz. *Albayrak Gazetesi*, 41-120 arası sayılar.

*milletinin kabul edeceğine ihtimal vermeyi, Fransız tarihine karşı pek garip bir bühtan telakki ederiz... ”.*³⁶

Albayrak, Osmanlı devletinin güney vilayetlerinin Fransızlar tarafından haksız bir şekilde Ermenilere teslim edildiğinin farkında olmasına rağmen bu söylentileri inandırıcı bulmayıp bunların doğru olması halinde Fransa'nın dünyaya ilan ettiği hümanist fikirleriyle taban tabana çelişeceğini öne sürmekteydi. Bu önemli eleştiri yöntemi, *Albayrak*'ın bulduğu yöntemdi. Zira Fransa ve Avrupa'ya yönelik eleştirilerinde onları kızdırmayacak bu yöntemi Maraş'ın kurtuluşuna kadar devam ettirmiştir.

Öte yandan Wilson Prensiplerine de atıfta bulunan gazete, dünyaya ilan edilen bu prensiplere sadık kalmanın Fransızlar için insani bir görev ve milli bir şeref olduğundan yola çıkarak Maraş ile birlikte işgal edilen Adana, Urfa ve Antep illerinin Türklerden kopartılamayacağı kanaatine varmıştır.³⁷ Gazetenin bulunduğu bir diğer yöntem de Fransa ile birlikte Avrupa'yı emperyalist politikalarından vazgeçirmek için 1918 Wilson Prensiplerine sürekli atıflarda bulunmaktır.

2. Maraş'ta Olayların Başlangıcı ve Albayrak Gazetesi

Fransızlardan güç alan Ermeniler, işgalin daha ilk günlerinden itibaren Türkleri tahrike ve onlara hakarete başlamışlardır. 31 Ekim 1919 tarihinde Uzunoluk caddesinde hamamdan çıkan Türk kadınlarına sarhoş Ermeni askerleri saldırmıştır. Bu askerler; “*Artık burası Türklerin değildir, Fransız memleketinde peçe ile gezilmez*” şeklinde tahrik edici cümleler sarf ederek kadınların peçesini yırtmışlardır. Kel Hacı'nın kahvesinden olaya şahit olan Türkler, Ermeni askerlerini uyarmıştır. Buna rağmen onları dinlemeyerek Çakmakçı Sait ve Gaffar Kabuloğlu Osman isminde bir Türk'ü yaralamışlardır. Ardından Ermenilere müdahale eden Sütçü İmam, silahını ateşleyerek bir Ermeni askerini öldürmüştür. İmam, olay yerinden kaçmıştır.³⁸ Tarihte Sütçü İmam veya Uzunoluk olayı olarak bilinen bu vakadan sonra Türklerle Ermeniler arasındaki çatışma giderek artmıştır. Maraş'ın işgalinde yer alan Fransız üniformalı Ermeni askerleri, Türklerden intikam almak adına Türklere yönelik katliamlara ve değişik şekillerdeki zulümlerine hız vermişlerdir.³⁹

Maraş'ta gerginliğin tırmanmasına neden olan bir diğer olay ise, 27 Kasım 1919 tarihli Bayrak olayıdır. Maraş'taki asayişin sağlanamaması üzerine Osmaniye Valisi Yüzbaşı Andre, 26 Kasım 1919'da Maraş Valiliği görevine getirilmiştir. 28 Kasım'da Andre'nin Maraş Kalesi'ndeki Türk bayrağını indirip yerine Fransız bayrağını astırması üzerine Ulu Camii'nde Cuma namazına gelen halk, bu durumu protesto etmiş ve kaleye tırmanıp Türk bayrağını kalenin burcuna tekrar dikmişlerdir. Bu tür olaylar, Maraş'ın merkezinde milli direniş örgütünün güç kazanmasını sağlamıştır.⁴⁰ Bunun karşısında Fransızlar ise, Türklere yönelik baskılarını artırmaya çalışmıştır. Bayrak olayından sonra asayişi sağlayamayan Andre, görevden alınarak yerine 13 Aralık 1919'da Fransız Kumandanı General Querette getirilmiştir.⁴¹

Albayrak, şehir içinde asayişin bozulmasından sonrasında da Maraş ve çevre illerinin haksız bir şekilde işgal edildiğini öne süren yayınlarını sürdürmüştür. Gazeteye göre, Adana, Maraş, Antep ve Urfa illeri sekiz asırdan beri Türklerin öz yurdudur. Fransız ihtilali ile Wilson

³⁶ “Özyurtlarımız İçin”, *Albayrak*, 6 Teşrinisani 1335, Sayı: 42, s. 1.

³⁷ Aynı yer.

³⁸ Y. Akbıyık, *Milli Mücadelede...*, s. 123-125.

³⁹ Ahmet Eyicil, “I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Mücadelesi Sırasında Maraş'ta Ermeni Mezalimi”, *Belleten Dergisi*, C. 67, S. 250, Aralık 2003, s. 929.

⁴⁰ F. Ünalp, *Birinci Dünya Harbi Sonunda...*, s. 216.

⁴¹ Ahmet Eyicil, “Maraş'ın Örgütlü Bir Şekilde Savunulması”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Y. 2020, C. 17 (Özel Sayı), s. 74-75.

Prensipileri insanlık için yeni bir dönemin başlangıcını teşkil etmiştir. Çünkü Fransız İhtilali, şahsi hürriyet ve milli egemenlik ilkesini, Wilson Prensipleri ise milletlerin kendi geleceklerine kendilerinin karar vermesi gerekliliğini dünyaya ilan etmiştir. Gazete, bu durumda Fransız İhtilali ile Wilson Prensiplerine ait bu ilkelerin Türkler için uygulanmamasının Batı'ya zarar vereceğinin inancını taşımaktaydı. Adana, Maraş, Antep ve Urfa'nın işgalinin ve buralarda sürdürülen zulmün Fransızların talimatıyla yapıldığına ihtimal vermek istemeyen gazete, bu duruma mutlaka son verilmesi gerekliliğini ifade etmiş ve bazı uyarılarda bulunmuştur:

“...Binaenaleyh bugün o düsturlarla taban tabana zıt ve tarihi, içtimai, iktisadi, harsi vaziyetleri değiştirmeye matuf faaliyetlere sahne olan Adana, Maraş, Ayıntap, Urfa'da Fransız eliyle yapıldığı gösterilen o faaliyetlerin devam edeceğine kanaat edemiyoruz. Zira Wilson Prensipleri'nin müdafii ve mübdilleri meyanında bulunan Fransa'nın yaptığını yıkmak gibi bir meselenin Fransızlar gibi mert ve necip, şerefli milletten sudur-ı müstebi'd görünmek zaruridir. Dünyada kendi ismiyle yapılan nurlu bir tarihi kendi eliyle yıkmak gibi bir keyfiyet-i fazıl bir kavmin kabul edemeyeceği şüphesiz bulunduğundan Fransızların zikrettiğimiz öz yurtlarımızda rivayet edilen gayr-i hukuki faaliyetlere devam edeceklerini ümid edemiyoruz. Bu ümidi en ziyade takviye eden şey, gözümüz önünde türlü bir saha şeklinde mütecellî olan Fransa tarihidir. Fransızların müstakir içtimai bir vaziyeti tarihi, ananevi bir mevcudiyeti bertaraf etmek gibi gayr-i hukuki ve gayr-i tabii faaliyetleri hoş göreceğine itimad edemiyoruz. Er geç Fransa efkâr-ı umumiyesinin bu garip rivayetlere nihayet vereceğine mümtaiz”.⁴²

Fransız tarihine, Türklerle olan dostluğuna, yayımlanan Wilson Prensiplerine ve 1789 Fransız İhtilali'ne atıfta bulunarak Fransa'yı; Ortadoğu politikasından vazgeçirtmeye çalışan gazete, Fransız kamuoyuna da seslenerek Fransa halkının işgaller konusunda Fransa hükümetine baskı oluşturmasını istemekteydi. Gazetenin bu söylemiyle; Fransız halkının dikkatlerini Anadolu'daki haksız işgallere çekerek işgalleri önlemek için mücadele verdiği düşünülebilir. Bütün bunlar yapılırken gazetenin yumuşak bir dil kullanarak Fransa'yı Türklerle karşı tahrik etmemeye özen gösterdiği de görülmektedir.

Albayrak, Fransız ordusu içerisinde yer alan yerel Ermenilerin; Maraş, Antep, Adana ve Urfa'da yaşayan Müslümanlara karşı saldırılarına sessiz kalmamıştır. Fransız askerlerinin çoğunluğunun özellikle Adana, Antep, Zeytun, Maraş, Urfa ve Anadolu Ermenilerinden oluştuğunu ileri süren gazete, onların işgalin ilk gününden itibaren “İslamlara, İslam kadınlarına, Osmanlı bayrağına” saldırdıklarını ve böylece bölgede olayların çıkmasına sebep olduklarını iddia etmiştir. Gazete, Ermenilerle asırlardan beri yakın temas içerisinde bulunan Türklerin, onların saldırılarının nerelere kadar varacağı hususunda en iyi tahminleri yapabileceklerini aktarmış ve ardından Fransa ve Avrupa'yı Ermeniler konusunda yumuşak bir dille uyarmıştır. Ermenilerin, Fransızların maddi ve manevi nüfusundan faydalanarak Türk ve Müslümanların hayatına, namusuna ve mukaddesatına saldırdığı tespitinde bulunan gazete, saldırıların durması için Fransız askeri kıyafetinde bulunan Ermenilerin tamamının bölgede çıkartılması gerektiğini savunmuştur. Türklerin ise, aslında adalet ve barış istediğini belirterek Batı'ya şu şekilde seslenmiştir:

“...İhdasına çalışılan vaziyet daha şamil ve ateşli bir safhaya girmeden işe beşeriyetin müdahale ederek Wilson Prensiplerine müstehnid Türk hukukunu da teslim ettirmesini bekleriz. Bugünkü alemi medeniyet dediğimiz zümre-i siyasiye hak hak derken hakkı öldürmeye çalışmak gibi bir fillin faili makamında görmek istemiyoruz. Vicdanımız bu halin tasavvuruna bile isyan ediyor. Acaba Avrupa ve bilhassa bu derekeye düşürülmek istenilen İngiltere ve Fransa aftar-ı umumiye ve münevveresi hakikatin daha ziyade kapalı tutulmasına müsaade edecek mi? Tarihlerine zulümle şaibedar sahifeler ilavesine rıza gösterecekler mi?”.⁴³

⁴² “Yine Aziz Yurtlarımız İçin”, *Albayrak*, 9 Teşrinisani 1919, Sayı: 43, s. 1.

⁴³ “Adana, Urfa ve Maraş'ta Neler Oluyor?: Milletın Temenni ve Heyecanları”, *Albayrak*, 16 Teşrinisani 1919, Sayı: 45, s. 1.

Görüldüğü gibi, gazete Batı'yı yumuşak bir dille eleştirmekte ve Batı kamuoyunu da işgaller karşısında hükümetlerine karşı ses yükseltmeye davet etmekteydi.

İşgaller karşısında gazete, her ne kadar Fransa'yı yumuşak bir dille eleştirip uyarıya da bazen Fransa'ya karşı dilini sertleştirmiştir. Osmanlı devletinin topraklarının bir kısmı İngiltere ile Fransa arasında imzalanan Suriye İtilafnamesi ile iki devlet arasında paylaşılmıştır. Sömürgeciliğin reddedildiği ve Wilson Prensiplerinin yayınlandığı bir dönemde toprakları paylaşılan devletin reyine bile başvurulmamasının Batı'nın uygulamalarıyla fikirlerinin birbirleriyle ters düştüğünü göstermektedir. Gazete buradan şu önemli sonucu çıkartmıştır:

“...İlhakın, gizli muahedelerin aleyhinde bulunmalarına rağmen bazı Avrupa diplomatları hala makyavelizmin sadık birer muakkibidirler. Avrupa efkâr ve kanaat-i umumiyesi hilafında olarak hükümetlerin bu yolda yürümelere şayan-ı dikkat bir keyfiyet değil midir? Bunlara bakıp da garbî elinde tutan kuvvetin, ortaya atılan hukuki ve insani esaslar olmayıp yine kapitalizm ve bunun doğurduğu emperyalist emeller olduğuna kanii olmamak kabil olmuyor. Eğer her milletin kendi mukadderatını tayin etmesi hakkı kabul edilmişse, eğer milliyetlere hürmet olunması lüzumu hakiki ve samimi olarak ileri sürülmüşse Suriye İtilafnamesine ne nam verilmek iktiza edeceği zemininde izhar-ı acz etmemek mümkün müdür?”.⁴⁴

Suriye İtilafnamesi üzerinden yapılan tespitlerin hemen ardından Türk milletinin “müthiş bir suikast” karşısında olduğu uyarısında bulunularak milletin canını ve kutsal değerlerini korumak için bütün koruma araçlarına başvurmasının meşru hakkı olduğu dile getirilmiştir. 20. yüzyılda masum kanın dökülmesine gerek kalmadan mevcut siyasetin yanlışlığından dönülerek hak ve adaletin tecelli edileceğine inancın bulunduğu da belirtilmeden geçilmemiştir.⁴⁵

Wilson Prensiplerine güvenerek Türklerin mütareke imzaladığı düşüncesinde olan *Albayrak*, güney illerinde yapılan işgallere işaret ederek gelinen noktada galip devletlerin kendilerini hayal kırıklığına uğrattığını belirtmiş ve tepkisini şöyle aktarmıştır:

“Fakat şimdi siz söyleyiniz, ey programları ile fazıl, hareketleriyle makûs bir hüviyet gösteren galip devletler. Siz ki tarihin insan kafalarından kaleler kurmayı bir fazilet tanıyan devrini bugün Türk'ün öz vatanında ihya etmek istiyorsunuz. Siz ki bütün kuvvetlerin fevkinde bir hakkın mevcut olduğunu bağırdığınız Türk'ün hak ve adalet isteyen sedasını hala silahla boğuyorsunuz”.

Bu tespitlerden sonra Türklerin ne kadar zor durumda olursa olsun saldırılara karşılık vereceği uyarısında bulunmuştur.⁴⁶ Savaş sonrası Wilson Prensipleriyle adil bir düzen kurulacağı düşünülürken, küçük ihtiraşlara ve emperyalist amaçlara bu yüce değerler kurban edilmiştir. Versay Anlaşması'nı buna en iyi örnek olarak gösteren gazete, Batı'nın bu kötü siyasetten dönmesini ve bu siyaseti Osmanlı topraklarında uygulamamasını istemiştir.⁴⁷ Anlaşılacağı üzere, *Albayrak* Batı'nın çelişkilerini örneklerle aktararak Maraş'ın işgaline olabildiğince ses yükseltmiştir. Maraş'ın da diğer iller gibi haksızlığa uğradığını ve bu politikadan vazgeçilmesi gerekliliğini anlatmıştır. Bütün bu emperyalist politikaların sürdürülebilir olmadığından yola çıkarak ilgili devletleri yumuşak bir dille uyarmıştır.

Fransa'nın işgal ettiği güney illerindeki Ermeni mezalimleri gün geçtikçe artmaktaydı. *Albayrak*, bir yandan bu mezalimleri sütunlarında kamuoyu ile paylaşmakta diğer yandan da galip devletlere karşı tepkisini dile getirmekteydi. Batı'nın da Türklere karşı hümanist davranacağına ilişkin ümidini kesmediğini aktarmaktaydı.⁴⁸

⁴⁴ “Suriye İtilafnamesi Münasebetiyle”, *Albayrak*, 23 Teşrinisani 1919, Sayı: 46, s. 1.

⁴⁵ *Aynı Yer*.

⁴⁶ Müştak Sıtkı, “Galip Devletlere”, *Albayrak*, 27 Teşrinisani 1919, Sayı: 47, s. 1.

⁴⁷ “Tezelzül Alametleri”, *Albayrak*, 11 Kânunuevvel 1919, Sayı:51, s. 1.

⁴⁸ “İzmir, Adana: Hakka Karşı Silah Çekilmemelidir”, *Albayrak*, 21 Kânunuevvel 1919, Sayı: 54, s. 1.

İngiltere Başbakanı Lloyd George'un Osmanlı devleti ile imzalanacak barış anlaşmasıyla ilgili açıklamalarından bahseden *Albayrak*, Türklerin de bu noktada barış anlaşmasıyla ilgili taleplerini saptayıp ilan etmesi gerektiğini açıklamıştır. Gazete bu barış anlaşmasının neleri içermesi gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“...Müstakil bir Türkiye İzmirsiz, Adanasız, Urfasız, Maraşsız, Şarki Anadolusuz, İstanbulsuz bir enkazdan başka bir şey olamaz. Bugün İstanbul, İzmir ve Adana'daki vaziyet muvakkat bir mahiyette bulunduğu halde devletimizi hareketsiz, atıl bir vaziyete halkı huzursuz, endişeli bir hayat sokmuş ve bunun devamı yaşamak hakkını nez etmek maksadına matuf garip bir suikasta delalet eylemekte bulunmuştur. İzmirsiz bir Konya, bir Hüdavendigâr nasıl kötürüm, mevcudiyetsiz bir hiç ise Adanasız, Maraşsız, Urfasız, Ayıntabsız, bir cenub-i Anadolu da bir hiçten, ölüme mahkûm bir marizadan başka bir şey değildir”.⁴⁹

Buradan *Albayrak*'ın Anadolu'nun bütünlüğünden yana tavır aldığı ve topraklarının bölünmez bütünlüğünü savunduğu söylenebilir.

3. Maraş Muharebesi ve Albayrak Gazetesi

Bayrak olayından sonra Maraş'taki asayişin sağlayamayan Fransız Yüzbaşı Andre, olaylarla ilgili rapor vermek üzere Antep'e davet edilmiştir.⁵⁰ 1 Aralık 1919 tarihinde Antep, Urfa ve Maraş'ın da içerisinde yer aldığı Doğu Bölgesi komutanlığına Fransız General Querette atanmış ve hemen ardından Fransızların Maraş'taki vaziyetini düzeltmek adına 15 Aralık 1919'da Maraş'a gelmiştir.⁵¹ Şehre gelir gelmez Fransız General, Maraş'ın ileri gelenleri ile bir toplantı yapmıştır. Toplantıda Türk tarafının kabul edemeyeceği bazı talepler sunması nedeniyle sert tartışmalar yaşanmıştır. Fransızların çevre illerden Maraş'a takviye kuvvetler sevk ettiği esnada Ermeniler de bazı camileri bombalayarak Türklere karşı saldırıya geçmişlerdir. Fransızların Antep'ten Maraş'a asker ve top sevkiyatını Kılıç Ali'ye bağlı kuvvâ-yı milliyeye engellemeye çalıştıysa da Fransızlar az bir kayıpla şehre girmeyi başarmışlardır. Maraş'a yakın yerlerde Fransızlarla milis güçler arasında 21 Aralık 1919'dan 21 Ocak 1920 tarihine kadar yaklaşık bir ay çatışmalar yaşanmıştır.⁵² Bu süreç zarfında sırasıyla taraflar arasında Maraş çevresinde şu çarpışmalar cereyan etmiştir: “*Eloğlu/Türkoğlu Çarpışmaları (5-7 Ocak 1920)*, *Araplar Çarpışması (13 Ocak 1920)*, *Harabe Çarpışması (19 Ocak 1920)*”.⁵³ Çarpışmaların temel nedeni, Fransızların çevre illerden Maraş'a kuvvet yığmasını engellemektir. Fransızlar, bütün engellere rağmen yaklaşık 4.000 kişiden oluşan bir askeri kuvvet toplamıştır. Askerlerin içerisinde Senegalli, Cezayirli, Ermeni ve Fransız yer almaktaydı.⁵⁴

Kılıç Ali'nin kendisini tehdit ettiğini ve kuvvâ-yı milliyenin yolları keserek açıkça savaş ilanında bulunduğunu düşünen Fransız General Querette, 21 Ocak 1920 tarihinde Maraş Mutasarrıf Vekili Cevdet, Jandarma Komutanı İsmail Hakkı, Nafia Mühendisi Abdülatif, Belediye Reisi Hacı Bekir Sıdkı ve Maraş'ın ileri gelenleri ile karargâhta bir toplantı yapmıştır. Toplantıda General, kendisinin tehdit edildiğini, kuvvâ-yı milliyenin yolları keserek açıkça savaş ilan ettiğini, bunun Fransa'ya karşı isyan anlamı taşıdığını, bu olayların sorumluluğunun Maraşlılara ait olduğunu ifade ederek serbest bırakılmalarının Pazarcık'ta milis güçlerin dağıtılmasına bağlı olduğunu aktarmıştır. Rafet Hoca'nın Pazarcık'a kuvvet göndermeden önce bir zabitle Pazarcık'taki durumun incelenmesi teklifi General tarafından reddedilmiş ve toplantıda bulunanların bir kısmı tutuklanmış ve diğer kısmı da Fransızlara itaat etmeleri

⁴⁹ “Sulha Doğru”, *Albayrak*, 25 Kânunuevvel 1919, Sayı: 55, s.1.

⁵⁰ Y. Akbıyık, *Milli Mücadelede...*, s. 149.

⁵¹ F. Ünalp, *Birinci Dünya Harbi Sonunda...*, s. 217.

⁵² N. Günay, *Milli Mücadele'nin İlk Zaferi...*, s. 57.

⁵³ F. Ünalp, *Birinci Dünya Harbi Sonunda...*, s. 218.

⁵⁴ F. Ünalp, *Birinci Dünya Harbi Sonunda...*, s. 221.

hususunda halka nasihat vermek üzere serbest bırakılmışlardır.⁵⁵ Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerinden oluşan Maraş'ın ileri gelenlerin tutuklanması, Türkleri tahrik etmiş ve bir Türk jandarmasının öldürülmesi olayların fitilini ateşlemiştir. Fransız askerlerinin hükümet binasını işgal etmek için harekete geçişi karşısında milis güçler, ateşle karşılık vermişlerdir. Fransızlar bunun üzerine Maraş'ın merkezini top ve tüfek ateşine tutmuşlardır.⁵⁶ Önceden teşkilatlanmış milis güçlerle Maraş halkı, Fransız ve Ermenilere karşı 21 Ocak 1920'den 12 Şubat 1920'ye kadar süren 22 günlük şehir muharebesi gerçekleştirmişlerdir.⁵⁷

Maraş muharebelerini yakından takip eden *Albayrak*, olayların nasıl başladığı hakkında bilgi vermiştir. Gazeteye göre, Fransız General Querette 18 Ocak 1920 tarihinde Maraş'a gelmiş ve Mutasarrıf Vekili Cevdet Bey'e Maraş hükümetini kontrol edeceğini, dolayısıyla hükümet konağındaki bazı odaların hemen boşaltılmasını emretmiştir. Cevdet Bey, Osmanlı hükümetinden bu konuda yetki istenmesini talep etmişse de Querette, bunu kabul etmemiştir. Maraş halkının, Fransız Generalinin isteğini öğrenmesi üzerine General protesto edilmiştir. Maraş halkı tarafından General ile görüşmek üzere gönderilen heyet, hapsedilerek Fransız askerleri her taraftan Maraş'a ve halkına top ve makineli tüfeklerle seri bir şekilde saldırmıştır. Halk kendisini korumak için karşı saldırıya geçmiş ve şehirde çatışma başlamıştır. Maraş'a çevre kasabalardan yardıma koşan Türkler olmuştur. Özellikle Pazarcık halkı, "*tüfenk ateşlerine karşı davul çaldırarak*" şehre girmiş ve ardından çatışmalara katılarak Müslümanlara yardım etmiştir. Maraş'taki saldırılardan üzüntü duyan Elbistanlılar ise, Fransızların hareketini protesto etmiş ve dindaşlarının imdadına koşacaklarını bildirmişlerdir. Çatışmalar, çevre illeri de etkilemiş olup halkın tahrik olmasına neden olmuştur. Urfa'da çoğu Fransız üniformalı Ermeni müfrezeleri ile Müslümanlar arasında çatışma çıkmıştır.⁵⁸

Maraş'taki çatışmaları aktarmaya devam eden gazeteye göre, şehirdeki Müslümanlara karşı getirilen Fransız takviye kuvvetleriyle 21 Ocak 1920'den itibaren Müslümanlara yönelik katliam başlamıştır. Çevre kasabalardan Maraşlıların yardımına gelen ve şehre girmeyi başaran halkın üzerine top ve makineli tüfeklerle ateş açılmış olmasına ve bunun neticesinde çok sayıda zayıat verilmesine rağmen şehirdeki bazı noktalar Müslümanlarca ele geçirilmiştir.⁵⁹

Maraş muharebelerinin başlamasıyla birlikte *Albayrak*, Türklerin Fransız üniforması altındaki Ermenilerce katledildiği ve Avrupa ile Fransa'nın buna seyirci kaldığını belirterek artık Avrupa siyasetine güvenlerinin kalmadığını açıkça ifade etmekten çekinmemiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türklerin, Fransız İhtilali'nin getirdiği değerlere ve Wilson Prensiplerine güvenerek silahlarını bıraktıklarının altını çizen gazete, dünya barışı için silahı elinden alınması gerekenin Türkler değil, galip devletler olduğunu belirtmiştir. Ermenileri, "*şarkın yırtıcı canavarları*" olarak tarif eden gazete, son bir yıldır Paris basının, Türklerin taleplerini haklı görürken şimdi bazı muhteris Fransız kumandanlarının katliam hareketine girişmesi karşısında kendilerinin insanlıktan nefret etmeye başladığını ve Fransızların asırlardan beri Türklerle ilgili tatbik ettikleri politikalara güvenlerinin kalmadığını belirtmiştir.⁶⁰ Görüldüğü gibi, *Albayrak*, şehir içi muharebelerinin sebeplerini ve çatışmaların gidişatı hakkında yaptığı haberlerle Maraş halkını savunmaya çalışmış ve Müslümanlara

⁵⁵ Serdar Yakar (Yay. Haz.), *Maraş Milli Mücadelesinde Arslan Bey*, Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, Kahramanmaraş 2014, s. 70-71.

⁵⁶ Y. Akbıyık, *Milli Mücadelede...*, s. 200.

⁵⁷ Fahri Kılıç, "Maraş Savunmasında Temsil Heyeti'nin Yürüttüğü Faaliyetler", *Milli Direnişten İstiklal Harbi'nin İlk Zaferine Maraş'ın Kurtuluşunun 100. Yılı*, Ed. Nejla Günay-Hüseyin Tosun, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2021, s. 212.

⁵⁸ "Maraş Hadisesi Nasıl Başlıyor", *Albayrak*, 1 Şubat 1920, Sayı: 64, s. 2.

⁵⁹ "Diyarbakir Muhabirimizden", *Albayrak*, 1 Şubat 1920, Sayı: 64, s. 1.

⁶⁰ "İnsaniyet Ağlasın", *Albayrak*, 1 Şubat 1920, Sayı: 64, s. 1.

yönelik yapıldığı iddia edilen katliamlara karşı tedbir alınmasını sağlamak için yazılar kaleme almıştır.

Fransızların saldırıları karşısında Gazete, Anadolu'nun ve Maraş'ın bir Türk toprağı olduğunu ve öyle olmaya devam edeceğini şu sert sözlerle dünyaya duyurmuştur:

*“Fransa'nın fazıl ve insaniyetperver evladına ve bütün cihana karşı göstermek istiyoruz ki Anadolu Türk'ündür. Türk orada kalacak. Burada yaşayacak, burada ölecektir. Damarlarımızda bu kan, ruhumuzda bu aşk payidar oldukça hiçbir kuvvet bizi buradan ayıramaz. Fransa'nın hunhar cevli Maraş'ı top altında yakmakla Türk'ün ırkı kesilmez. Hak, dünyadan kaldırılamaz. Şanlı Türk tarihinde pek çok buhranlar vardır. Ergenekon'dan çıkan ehli salib ordularına mukavemet eden, Çanakkale mücadelesiyle seciyesini ispat eden Türk bu vahşi istila ordusu, kan ve ateş yağmurları karşısında mevcudiyetlerini koruyacaktır. İnsaniyet düşünülmez, sulh takarrür etmezse bunu Türk'ten ziyade sükûnete muhtaç olanlar düşünsün. Bugün hakaretle çiğnenen hak, yarın mütecevizlerin başında patlayacaktır”.*⁶¹

Bütün bu sert eleştiri ve uyarılara rağmen *Albayrak*, Fransa'ya ve Fransız kamuoyuna *“Biz Türkler uğradığımız felaketlere, maruz kaldığımız tecavüzlere rağmen yine sizi büyük tanıyoruz ve sizden hak ve adalet bekliyoruz”* şeklinde seslenmiştir. Yine bu sesleniş altında da Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fransızların hak, adalet ve hürriyet sözlerine güvendiklerini tekrarladıktan sonra Fransa'nın bir yerde de tehdit edildiği görülmektedir. *“Hukuk-i Beşer için kan döken Fransa”* dan Maraş'taki katliama atıfta bulunularak *“Hani nerede o sizin o insaniyet, adalet rüyalarınız. Buna karşı ne diyeceksiniz?”* şeklinde hesap sorulmuş ve ardından şu şekilde tehdit edilmiştir:

*“...Türk'ün hukuku, Türk'ün hayatı, Türk'ün hürriyeti niçin tanılmıyor. Türk'ün vatani, Türk'ün mabedi niçin çiğneniyor. Türk her neye mal olur ise olsun hukukunu müdafaya azmetmiştir. Tarihin rivayet ettiği faziletine intizar ediyoruz. Bunda da aldandığımızı anlarsak, Türk vatanından olur ise siz de emin olunuz ki saadet yüzü göremeyeceksiniz. Şarkta akan masum kanlarından hasıl olan tufan-ı bela garbı herhalde boğacaktır. Maraş'taki canilik hareketi Fransız tarihinde değil yamyam vakayı meyanında kaydolmalıdır. Yükseltilen feryadı işitiniz. Tarihi dostunuz olan Türkler ağlarken gülmeyiniz. Galibiyetin neşesi Paris'in yaldızlı kubbeleri sizi sermest etmesin. Çiğnenen haktır ve er geç yükselecektir. Tarihin Fransız kavmini gafletle kaydetmesini asr-ı dilde dostluğumuz namına arzu etmiyoruz. Düşününüz ki tarih tekerrürden ibarettir”.*⁶²

Maraş'ta Ermenilere yönelik katliam yapıldığı iddialarına karşın *Albayrak*'ın tam aksine Türklere karşı bir katliamın varlığından söz ederek bu süreçte de tüm dünyaya karşı Maraşlıların sözcülüğünü üstlendiği söylenebilir.

Albayrak, 5 Şubat 1920 tarihli sayısında Maraş'taki çatışmaların Türklerin lehine sürdüğünü şöyle anlatmıştır:

*“Öz Türk ve İslam ellerinden biri olan Maraş'ın gönüllü kan ve ateş tufanlarıyla fethetmek isteyen kumandan ruhiyetindeki Ermeni haydutları çelikten bir set gibi karşılına çıkan Türk'ün azim ve imanı karşısında sendelediler. Ve anladılar ki Türk'ü mezara gömmek ve onun büyük naaşını tarihin münkariz milletlere ayırdığı sayfalara yazmak için elindeki silahından evvel gönlündeki imanını almak lazımmış”.*⁶³

Aynı sayıda yer alan bir habere göre de yine Maraş çatışmaları, kuvâ-yı milliye lehine devam etmekte olup işgalci kuvvetlerle birlikte Fransız kumandanın şehir dışındaki Amerikan kurumlarına iltica ettiği, Fransızların artık kabul etmeyeceği bu kumandanı Amerikan bayrağının da kurtaramayacağı ve döktüğü masum kanlarının cezasını çekeceği bildirilmiştir.⁶⁴

⁶¹ Aynı yer.

⁶² Aynı yer.

⁶³ Müştak Sıtkı, “Azim ve İman Karşısında Çelik Burçlar Devrilir”, *Albayrak*, 5 Şubat 1920, Sayı: 65, s. 1.

⁶⁴ “Müteferrik Haberler”, *Albayrak*, 5 Şubat 1920, Sayı: 65, s. 1.

8 Şubat günkü sayıda da Maraş'ta çatışmaların sürdüğü ve Fransız kıyafetli Ermenilerin birçok mahalleden uzaklaştırıldığı haber edilmiştir.⁶⁵

Bu arada Maraş'taki kanlı olaylar, Erzurum halkı tarafından protesto edilmiş ve hazırlanan bir protesto metni galip devletlerin İstanbul'daki siyasi temsilcilerine ve tarafsız devletlerin elçiliklerine gönderilmiştir. Telgrafın metni 12 Şubat 1920'de *Albayrak*'ta yayınlanmıştır: Maraş'taki durum şu şekilde anlatılmıştır:

“Hürriyet, hak ve adalet pişdarı olarak tanınan ve Türk'ün kalbinde büyük bir mevki-i hürmete malik bulunan güzel Fransa'nın bir evladı olup Ayıntap, Urfa ve Maraş'ta Ermeni düşmanlığının iğfalat ve ihtirasına tabi olan Fransız kumandanı General Gert'in altı gündün beri oralarda tarihin en karanlık ve kızıl sütunlarında bile emsali görülmemiş bir imha siyasetini takip ettiğini ve bilhassa Maraş'ta Osmanlı memurlarını karargahında hapsederek masum halk ile kadın ve çocukları katl ve şehri topa tutarak ihrak ettirdiğini kemali teessür ve hayretle haber aldık”.

Olayların sorumlusunun Ermenilerin olduğu iddia edilmiştir. Ermeniler; sadece insani ve vatani hak ve hürriyetlerinin savunulmasının dışında bir davası bulunmayan Türkleri yok etmeye çalışan ve bu uğurda dünyayı tehlikeye atmaktan çekinmeyen Fransız kisvesine bürünmüş kişiler olarak tarif edilmiştir. Bazı “*müfrit kumandanların*” da bu hedefe alet olduğunu söyleyen gazete, İnsan Hakları Beyannamesi ile insanlığa yeni bir “*nur bahşeden*” Fransa'nın çocuk ve kadın katliamını engelleyeceğini ve böylece Fransa'nın tarihine kara bir lekenin sürülmesinden kendisi kurtaracağı tahmininde bulunmuştur. Son olarak Fransa'nın Maraş'taki siyasetine son verilmesini ve böylece Fransız askerinin vatan toprakları dışında ölmelerinin önlenmesi istenmiştir.⁶⁶

4. Maraş'ın Kurtuluşu ve Albayrak Gazetesi

21 Ocak 1920'de başlayan Maraş muharebelerinde çok fazla zayıat veren Fransızlar, 11 Şubat'ı 12 Şubat'a bağlayan gece gizlice şehri terk etme kararı vermişlerdir.⁶⁷ Maraş Ermenileri, Fransızların çekilme kararı üzerine, Fransız kuvvetlerine katılma isteğinde bulunmuşlardır. Başlarda bu teklif kabul edilmese de daha sonra ısrarlar üzerine Fransızlar, bir kilometre ara ile Ermenilerin kendilerini takip etmesine müsaade etmişlerdir.⁶⁸ General Querte'nin öncülüğündeki Fransız kuvvetleri, Türklere sezdirmeden 11 Şubat 1920 gecesi 200'ü yaralı olmak üzere 4.500 kişiden oluşan bir konvoyla İslâhiye istikametine doğru yola çıkmışlardır. Bunların 3.000'i Ermeni idi. Konvoyda 1.200 hayvan, 150 araba ve 15 deve yer almaktaydı.⁶⁹ Geri çekiliş esnasında aşırı soğuk, yoğun kar yağışı ve fırtına nedeniyle Fransız ve Ermeniler yollarda çok fazla kayıp vermişlerdir.⁷⁰ Fransızların tamamen çekilmesi üzerine 12 Şubat 1920 günü şehirde kalan Ermeni askerleri, kuvâ-yı milliye tarafından teslim alınmışlardır. Fransızların Maraş'ı terk etmesi Türkler tarafından coşkuyla karşılanırken Ermenilerde hayal kırıklığı meydana gelmiştir.⁷¹

Albayrak Başyazarı Müştak Sıdkı, Maraş'ın kurtuluşunu “*Kurtulan Maraş*” başlığı altında büyük bir sevinçle okuyucularını duyurmuştur. Yazar, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda galip devletlerin Türklerin asırlardır yaşadığı toprakları parçalamak ve Türkleri yok etmek için harekete geçtiklerini anlatmıştır. Galip devletleri bu yönde cesaretlendiren önemli olaylardan birisi de Osmanlı devletinin başında “*kör ve gafil bir hükümetin*” olması idi. İzmir'in Rumlara, Anadolu'nun doğusunun da Ermenilere peşkeş çekildiğinden söz ederek

⁶⁵ “Müstahberat-ı Hususiye”, *Albayrak*, 8 Şubat 1920, Sayı: 66, s. 1.

⁶⁶ “Telgrafname Sureti”, *Albayrak*, 12 Şubat 1920, Sayı: 67, S.2.

⁶⁷ Mehmet Yetişgin, “Ermenilerin Maraş'tan Ayrılmaları, 1920-1922”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Y. 2004, C. 20, S. 58, s. 72.

⁶⁸ M. Yetişgin, *Ermenilerin Maraş'tan...*, s. 74.

⁶⁹ Y. Akbıyık, *Milli Mücadelede...*, s. 237.

⁷⁰ C. Gönen, *Ulusal Kurtuluş Savaşının...*, s. 221-222.

⁷¹ F. Ünalp, *Birinci Dünya Harbi Sonunda...*, s. 227-228.

Ermeni ve Rumları da şu şekilde suçlamıştır: “*Bunlar Türk’ün büyük vatanında nimetle yaşamış, refah bulmuş, hakkı tanımış fakat her an mirasına konmak için hainane emeller beslemekten geri kalmamış hainler*”. İzmir’den sonra Maraş’ta da “*cerrahi bir ameliyata*” girildiği, ancak bu ameliyat karşısında Maraşlıların susmadığını ve birlik halinde işgalcilere karşı 15 gün süren bir muharebe gerçekleştirdiğini aktaran yazar, Maraşlıların Ermeni ve Fransızlar karşısındaki mücadelesini övmüştür. Fransızların kendi kuvvet üstünlüğü karşısında Maraşlıların teslim olacağı yanılığısına düştüğüne vurgu yapılmış ve kazanılan zafer karşısında dünyaya şu mesajın verildiğini belirtmiştir:

“Artık ne mert ve güzel göğsünde lekeler ve levsler, ne de saadetini, istirahatını ihlal eden kabuslar ve artık Maraş kahramanlar tarihinin bir mukaddeme-i gururu oldu ve cihana anlattı ki deyuların tılsımı kuvvetleri bile hakkın nermin fakat imanlı kadınlarını kırmaktan acizdir. Dünyaya fazilet nuru vermek arzu edenler, hakkın mihrabı mukaddesi önünde eğilmelidirler. Yoksa her muhteris köklü emellerinin harabesi önünde sızlar”.

Yazar, yazısını “*Bizden Maraş’a, Maraş’ın anlı şanlı evladına ebedi minnet ve şükran*” sözleriyle sonlandırmıştır.⁷²

Maraş’ın kurtuluşundan sonra *Albayrak*’ın galip devletlerin Wilson Prensiplerine uymamasını ve savaş sonrası uygulamaları ile kendi içinde çelişkiye düşmesini ve ikiyüzlü politikasını gündeme getirmiştir. Paris Barış Konferansı’nda İngiliz ve Fransızların Wilson Prensiplerine ters düşen milletlerin geleceklerine ilişkin haksız kararlar almasını eleştirmiş ve kazanılan Maraş zaferine atıfta bulunarak onları özetle şöyle uyarmıştır:

*“Urfa, Maraş hunharlığı, Çanakkale tecavüzünün tekrar etmemesini, hürriyetin kudsiyet-i maneviyesini bilenlerden istirahat ederiz. Vakayı inkılabiye had bir şekil almaktadır. Hakka hürmet etmeyenleri hakkın doğurduğu kuvvet önünde secde ettirmeye insaniyet karar vermiştir. Sözden ziyade faaliyet ihtiyaç olduğuna artık Türkler de iman etti. Maraş’ın şanlı müdafaası mevzuumuzun canlı şahididir. Türk’ün kalbi kadar saf olan Maraş afakında Osmanlı bayrağının tekrar temevvüc ettiğini tebşir ederiz. Haksızlığın ölüme mahkum bulunduğunu medeni aleme karşı bir daha kanlı vesaikle ispat ettik. Mücahitlerimizi takdis ve tebrik ederiz.”*⁷³

Yine *Albayrak*’ın haberine göre, Erzurum’da *İbret Yeri* isimli bir piyes grubu tarafından “*Maraş Cinayetleri*” başlıklı piyes sahnelenmiştir. Piyeste Maraş’ın Fransızlar tarafından işgalinden kurtuluşuna kadar geçen olaylar anlatılmıştır. Fransızların Maraş’ın işgali için görevlendirdiği Fransız General, Fransız kisvesi altındaki Ermeni komitecilerinin ve generalin Ermeni tercümanının tahriklerine ve verdiği yanlış bilgilere aldanarak kanlı olayların çıkmasına neden olmuştur. Bayrak olayının Ermeni tahrikleriyle çıktığının iddia edildiği piyeste, olayları sona erdirmek için Maraş’ın ileri gelenlerinin general ile görüşerek mütareke gereğince Maraş’ın işgal sahası olmadığı ve mütarekenin şartlarına aykırı olduğunu söylemesine rağmen General, Ermeni tercümanının tahriklerine kapılarak Maraş ileri gelenlerini tutuklatmış ve şehre ateş açılması emrini vermiştir. Kadın ve erkek bütün Maraşlıların şehir muharebelerine katılmasıyla Fransızlar Maraş’tan çekilmek zorunda kalmış ve Fransızların gizlice çekildiğini gören Ermeni tercüman akıl sağlığını yitirmiştir.⁷⁴ Maraşlıların mücadeleleri neticesinde Fransızların Maraş’ta çekilmesi nedeniyle Erzurum’da bulunan 15.Kolordu Kumandanlığının kararıyla belediye bahçesinin ismi *Maraş Bahçesi* olarak değiştirilmiştir.⁷⁵ Benzer bir karar Van Vilayet Meclisi idaresince alınmıştır. Van’da Hayrane cami yakınlarında yeni yapılmış olan caddeye *Maraş Caddesi* ismi vermiştir.⁷⁶

Fransa’nın Maraş’tan çekilmesi diğer Türk şehirlerinin kurtulacağı yönünde bir ümidin doğmasını sağlamıştır. Bu anlamda *Albayrak* Başyazarı Müştak Sıdkı, bir yazısında Maraş’ın

⁷² Müştak Sıdkı, “Kurtulan Maraş”, *Albayrak*, 15 Şubat 1920, Sayı: 68, s. 1.

⁷³ Mithat, “Hakkın Galebesi”, *Albayrak*, 19 Şubat 1920, Sayı: 69, s. 1.

⁷⁴ “Maraş Cinayetleri”, *Albayrak*, 19 Şubat 1920, Sayı:69, s. 1.

⁷⁵ “Makam-ı Vilayetten”, *Albayrak*, 23 Şubat 1920, Sayı:70, s. 2.

⁷⁶ “Müteferrik Haberler”, *Albayrak*, 26 Şubat 1920, Sayı:71, s. 2.

kurtuluşunun ve diğer işgal atındaki illerde kazanılan başarıların zafer umudunu arttırdığını vurgulamaktaydı.⁷⁷

Albayrak, Fransız kuvvetlerin Maraş'tan İslâhiye'ye doğru çekilişleriyle ilgili gelişmeleri de yakından takip ederek haberleri sütunlarına taşımaktaydı. Gazetenin bölgeden aldığı bir malumatına göre, Maraş muharebesi sonrasında Maraş'tan Adana'ya 12 vagon yaralı taşınmış ve şehirden çekilen Fransızların çoğu soğuklardan dolayı yollarda ölmüştür.⁷⁸

SONUÇ

Albayrak, Maraş işgaline en başından itibaren milli bir duruş sergileyerek tepki göstermiştir. İşgaller karşısında halkın tepkisini canlı tutmak adına bölgenin Türklüğüne vurgu yapan ve Maraş dahil olmak üzere güney vilayetlerdeki işgallerin haksızlığını anlatan bir yayın politikası takip etmiştir. Maraş halkının moralini ve cesaretini yükseltmek adına özel yazılar yayınlanmıştır.

Gazete, Maraş ve çevresinin tarihi ve nüfusuyla birlikte Türk olduğunu anlatmak suretiyle bu bölgelerin Türk coğrafyasından ayrılamayacağını sürekli vurgulamış ve Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü savunmuştur. Fransa ile Avrupa'nın amaçlarını halka anlatarak kamuoyunu uyarmış ve milli bir bilinç oluşturma gayreti içerisine girmiştir. Gazete, bölgenin işgalini sonlandırma adına farklı bir yöntem daha uygulamıştır. Fransa başta olmak üzere Avrupa kamuoyunun da dikkatlerini bu işgallere çekmeye çalışmış ve böylece dış kamuoyunun ve aydınlarının hükümetlerine baskı oluşturmalarını hedeflemiştir.

Maraş ve çevresinin işgalinin başta Mondros Mütarekesi olmak üzere Wilson Prensiplerine aykırı olduğunu savunan gazete, işgalci Fransa'yı ve Avrupa'yı eleştirirken yumuşak ve barışçıl bir dil kullanarak onları bu politikalarından vazgeçirmeye çalıştığı görülmektedir. Sadece Maraş muharebelerinin olduğu dönemde eleştirisini sertleştirmiştir. Fransa ve Avrupa'yı emperyalist politikalarından vazgeçirmek için kullandığı argümanlar da bir hayli enteresandır. Eşitlik, adalet, hümanizm ve özgürlük gibi kavramlara 1789 Fransız İhtilali ile imza atan ve savunan Fransa'nın Maraş ve çevresini işgal ederek bu değerlerle çeliştiğini öne sürmüştür. Bunun yanı sıra Fransa ile birlikte Batı'nın da 1918 yılında dünyaya ilan ettiği Wilson Prensiplerine ters bir politika yürüttüğünü ifade ederek Batı'yı haksız işgallerden vazgeçmeye davet eden yumuşak bir dil kullanmıştır. Bu anlamda kullanılan bir diğer argüman ise, tarihten gelen Türk-Fransız dostluğuna atıfta bulunulması ve Fransa'nın adaletine olan güvendir.

Albayrak, Wilson Prensipleri ve 1789 Fransız İhtilali'nden yola çıkılarak Batı'nın Osmanlı coğrafyasındaki işgallerini zaman zaman ikiyüzlü politika olarak tanımlamış ve Batı'yı ve halklarını daha fazla kan dökülmemesi ve Batı'nın tarihinin lekelenmemesi adına onları uyarmaktan geri durmamıştır. Maraş'ın işgalinin Türk zaferiyle sonuçlanması neticesinde gazete, bu uyarılarını diğer işgal altındaki şehirler için daha fazla tekrarlamıştır. Maraş'ın kurtuluşu, *Albayrak* tarafından yakından takip edilmiş ve sevinçle karşılanmıştır. Bu zaferden istifade işgalci devletlere üstü kapalı gözdağı verilirken yapılan yayınlarla zaferin diğer işgal altında bulunan vilayetlere umut olması sağlanmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Şifre Kalemi Evrakı (DH. ŞFR), Yer Bilgisi: 97/169, (1337 c 14/15.02.1919).

⁷⁷ Müştak Sıdkı, "Ağaran Ufuk", *Albayrak*, 26 Şubat 1920, Sayı:71, s. 1.

⁷⁸ "Mustahberat-ı Hususiye", *Albayrak*, 4 Mart 1920, Sayı:73, s. 2.

BAO, Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Evrakı (DH. KMS), 56-1/42 (1338 M 26/21Ekim 1919).

Telif ve Tetkik Eserler

Akbıyık, Yaşar, *Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999.

Arslanyürek, Yaşar, “İngilizlerin Maraş’ı İşgali”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (Milli Mücadele’nin 100. Yılında Kahramanmaraş), 2020, ss.16-42.

Başak, Tolga, *Milli Mücadele Günleri’nde Cevat Dursunoğlu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Erzurum 2000.

Bilgin, Mustafa Sıtkı, “İngiliz İşgali Döneminde Maraş’ta Türk-Ermeni İlişkileri”, *Milli Direnişten İstiklal Harbi’nin İlk Zaferine Maraş’ın Kurtuluşunun 100. Yılı*, Ed. Nejla Günay-Hüseyin Tosun, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2021, ss. 279-292.

Doğan, Orhan, “İngiliz ve Fransız İşgali Altındaki Maraş’ın Kurtuluş Mücadelesi (Önemli Olaylar/Öne Çıkan İsimler)”, *Maraş Tarihi ve Sanatı Üzerine*, (Ed. Mehmet Özkarcı vd.), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Yayınları, Kahramanmaraş 2008, ss. 251-274.

Erim, Nihat, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, C. I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1953.

Eyicil, Ahmet, “I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Mücadelesi Sırasında Maraş’ta Ermeni Mezalimi”, *Belleten Dergisi*, Cilt: 67, Sayı: 250, Aralık 2003, ss. 911-948.

Eyicil, Ahmet, “Maraş’ın Örgütlü Bir Şekilde Savunulması”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2020, Cilt: 17 (Özel Sayı), ss. 59-88.

Gönen, Cengiz, *Ulusal Kurtuluş Savaşı’nın İlk Kahramanı Maraş*, Lazer Yayınları, Ankara 2005.

Günay, Nejla, “Maraş’ın Milli Mücadelesi”, *Milli Direnişten İstiklal Harbi’nin İlk Zaferine Maraş’ın Kurtuluşunun 100. Yılı*, Ed. Nejla Günay-Hüseyin Tosun, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2021, ss. 279-292.

Günay, Nejla, “Milli Mücadele’nin İlk Zaferi: Maraş Milli Mücadelesi ve Maraş’ın Kahramanlığı”, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt: 29, Milli Mücadele Özel Sayısı (2019), ss. 47-74.

Kalaycı, İsa, “Yerli ve Yabancı Basında Maraş’ın Milli Mücadelesi”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 2020, Cilt:17 (Milli Mücadele’nin 100. Yılında Kahramanmaraş Özel Sayısı), ss. 89-112.

Kılıç, Fahri, “Maraş Savunmasında Temsil Heyeti’nin Yürüttüğü Faaliyetler”, *Milli Direnişten İstiklal Harbi’nin İlk Zaferine Maraş’ın Kurtuluşunun 100. Yılı*, Ed. Nejla Günay-Hüseyin Tosun, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2021, ss. 197-224.

Kurtcephe, İsrail ve Beden, Aydın, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, 5.baskı, Eğitim Yayınevi, Konya 2015.

Oran, Baskın, “Mondros Silah Bırakışması”, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeleri Yorumlar*, Cilt I: 1919-1980, Ed. Baskın Oran, 13.baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, ss. 110-112.

Özalp, Yalçın, *Mustafa Kemal ve Milli Mücadele’nin İlk Zaferi*, Kahramanmaraş Belediyesi Kültür Yayınları, Kahramanmaraş 1984.

Selvi, Haluk, *Milli Mücadele'de Erzurum (1918-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2000.

Şıvgın, Hale, "Mustafa Kemal'in Maraş'ın Kurtuluşu İçin Faaliyetleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Yıl: 1988, Cilt: 4, Sayı: 11, ss. 481-494.

Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe*, 3.Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara 2008.

Türk İstiklal Harbi, Güney Cephesi, IV. Cilt, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2009.

Uca, Alaattin, "Erzurum'da Milli Mücadele Döneminde Yayınlanan Albayrak Gazetesi'ndeki İlanlar", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 42, 2010, ss. 259-282, s. 259.

Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarihi (1789-1994)*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Dördüncü Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.

Ünalp, F. Rezzan, "Birinci Dünya Harbi Sonunda Maraş'ın İtilaf Devletlerince İşgali ve Maraş Savunması", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 11, Sayı: 22, Yaz 2018, ss. 205-235.

Ünalp, F. Rezzan, "Sivas Kongresi ve Suriye İtilafnamesi Kararları Ekseninde Maraş'ın Kurtuluşu Üzerine Bir Değerlendirme", *Milli Direnişten İstiklal Harbi'nin İlk Zaferine Maraş'ın Kurtuluşununun 100. Yılı*, Ed. Nejla Günay-Hüseyin Tosun, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2021, ss. 101-124.

Yakar, Serdar, (Yay. Haz.), *Maraş Milli Mücadelesinde Arslan Bey*, Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, Kahramanmaraş 2014.

Yetişgin, Mehmet, "Ermenilerin Maraş'tan Ayrılmaları, 1920-1922", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Yıl: 2004, Cilt: 20, Sayı: 58, ss. 65-82.

Sürelî Yayınlar

Albayrak Gazetesi